

ВАЖЛИВО ЗРОЗУМІТИ ОДНЕ ОДНОГО

Один із провідних параметрів успішної професійної діяльності вихователя - здатність нормально співпрацювати з колегами та дітьми. Як показав аналіз спілкування педагогів з вихованцями в дошкільних навчальних закладах, вихователі здебільшого вміло й тактовно, зі знанням справи будують свої відносини з дітьми, вміють словом та дією підтримати їх у складних ситуаціях. Однак, на жаль, маємо визнати, що є й такі педагоги, для яких спілкування з вихованцями становить чималі труднощі. Їм ніяк не вдається знайти з ними спільну мову, що часто пов'язано з ігноруванням вікових та індивідуальних особливостей дітей через брак необхідних психологічних знань.

Пропонуємо розглянути деякі особливості спілкування дошкільнят з однолітками та дорослими, описані в сучасній психологічній літературі. Гадаємо, цей матеріал стане в нагоді під час проведення педагогічних рад, семінарів з проблеми комунікативної діяльності дошкільнят.

Вихователі, які працюють з дітьми чотирьох - п'яти років, помічають, що їхні вихованці часто ревниво розпитують у них про успіхи інших дітей, люблять демонструвати власні досягнення й переваги, водночас намагаючись приховати свої помилки і невдачі. Деякі малюки навіть засмучуються, коли дорослий при них заохочує або хвалить іншу дитину і радіють, коли в тої щось не виходить. А чи є цьому пояснення? Так, є. Наші діти вже підросли й у них змінилося ставлення до однолітків – воно стало більш зацікавленим. Тож у спілкуванні малюків тепер нерідко звучать нотки змагальності, ревності. А це означає, що на зміну байдужості прийшов інтерес. А це, в свою чергу, дає підставу для висновку про якісну перебудову ставлення дитини до однолітка, який стає предметом постійного порівняння із собою. Малюк починає дивитися на себе очима інших.

Висловлювання дітей цього віку так чи інакше пов'язані з їхнім власним «Я», що включає в себе насамперед інформацію про те, чим дитина

володіє і що вона бачить: «Це - моя лялька», «У мене сьогодні нова сукня». Саме за допомогою предметів, якихось речей наші хлопчики й дівчатка намагаються привернути до себе увагу однолітків. Хоча підтримувати тривале спілкування вони здатні тільки з двома - трьома дітьми. Причому контакти зумовлюються не стільки спільною діяльністю, скільки взаємними симпатіями.

Педагоги, які працюють зі старшими дошкільнятами, мають знати, що їхні вихованці вже оцінюють партнера по спілкуванню за різноманітними якостями - діловими, особистісними, пізнавальними. Гострий інтерес до однолітків у них виражається у формі активного наслідування, конкурентного ставлення. Дошкільнята починають оцінювати себе з точки зору інших людей, навчаються, ніби з боку, аналізувати свої дії та приймати рішення, враховуючи можливу реакцію на них партнерів. Діти дедалі частіше намагаються показати одноліткам, що вони вміють робити, пишаючись власними досягненнями. Наприкінці дошкільного віку в багатьох (але не в усіх) дітей складається нова форма спілкування – позаситуативно – ділова. Вони повідомляють одне одного, де були й що бачили, діляться планами чи уподобаннями, розповідають про своїх батьків та друзів, оцінюють якості та вчинки інших, обговорюють події, які відбуваються у них удома, охоче ходять у гості. Діти можуть розмовляти тривалий час, не виконуючи при цьому ніяких практичних дій, розповіді точаться навколо тем про живу природу, тварин, предметний і соціальний світи.

Таким чином, протягом дошкільного дитинства, теми навколо яких відбувається спілкування малюків, змінюються: від повідомлень про те, що «це моє», «дивись, як я роблю» - до повідомлень «ким я буду, коли виросту» і «що я люблю».

Організовуючи ігрову діяльність дітей, варто приділяти особливу увагу формуванню їхніх комунікативних умінь, зокрема таких:

- уміння адресувати свої висловлювання одноліткові;
- привертати його увагу до себе;

- спілкуватися в доброзичливій формі;
- переконливо аргументувати свої думки (прохання, оцінки, розпорядження, доручення тощо).

Учені встановили, що майже 50% часу перебування в дошкільному закладі дитина проводить з кимось одним зі своїх друзів, 30-35% - з двома – трьома дітьми, 20% - часу з чотирма і лише 10% - з рештою дітей. Причому вибіркове спілкування яскравіше виражене в дівчаток, ніж у хлопчиків. Їхні ігрові об'єднання стійкіші; дівчатка частіше, ніж хлопчики, орієнтуються на моральні якості партнера. Зміст взаємодії для них важить менше, ніж емоційне забарвлення спілкування. У хлопчиків ігрові об'єднання чисельніші за складом, вища взаємність виборів бажаних партнерів, вони найчастіше обирають тих дітей, які надають перевагу їм, більше орієнтовані на успіхи ровесника в ігровій діяльності.

Розглянемо порівняльну характеристику особливостей спілкування дошкільнят з дорослими та однолітками, представлену в таблиці. Знаючи ці особливості, педагог краще розумітиме, чого очікують діти від спілкування з вихователями, батьками, однолітками, і це, сподіваємося, полегшить його роботу, зробить її ефективнішою.

Особливості спілкування дитини	
з дорослими	з однолітками
Дорослий посідає центральне місце у житті дошкільника, тому досвід спілкування з ровесниками постійно переломлюється крізь досвід спілкування з дорослими. Дефіцит цього спілкування призводить до різкого збіднення відносин між дітьми	Якщо запропонувати дитині 5-го року життя вибрати кількох партнерів (однолітків та дорослих) для взаємодії у різних обставинах, вона вибере для гри, розгляду книжок, бесід саме однолітків, у спілкуванні з якими вона матиме можливість перевірити, як засвоїла досвід і настанови дорослих, безпосередньо порівнюючи свою поведінку з діями інших дітей, у суперечках та обговореннях з ними того, що і як слід робити
В ідентичній предметній ситуації загальний рівень спілкування дитини з дорослими вищий за рівень її спілкування з однолітками. Цей результат не залежить від того, чи бере дорослий	Спілкуючись з ровесниками, діти розмовляють з ними частіше й більше, ніж з дорослими, але винятково у ході справи. Спілкування з рівними партнерами створює сприятливі умови для

активну участь у грі, чи займає позицію уважного і доброзичливого, але стороннього спостерігача. Дитина сприймає дорослого як суб'єкт, що має високі моральні якості, моральні переваги, є різносторонньою особистістю	пізнання дітьми своїх потенцій через вільне виявлення творчого потенціалу за відсутністю обмежувальної регуляції дорослих
Від дорослого діти чекають допомоги й оцінки, хотіли б залучити його до гри	З однолітками ж вступають у практичну ситуативну взаємодію, під час якої спілкування має другорядну, службову роль
Дошкільнята гостро реагують на оцінки, які дають їм та іншим дітям. Вони радіють будь-якій похвалі дорослого, навіть незнайомого. Збіг думок та оцінок дитини з поглядами дорослих - критерій правильності цих оцінок. Водночас м'яке зауваження дорослого може сприйматися занадто гостро – діти сердяться, сперечаються, можуть навіть заплакати	Під час спілкування з однолітками мовлення дітей більш розгорнуте, лексично багатше, емоційне та спрямоване на партнера, у ньому менше елементів ситуативності. Діти втричі частіше, ніж у спілкуванні з дорослими, вживають прикметники, які передають їхнє етичне та емоційне ставлення до явищ, предметів, людей
Спілкуючись з дорослими, діти дотримуються певних загальноприйнятих норм поведінки, тому експресивно-мімічних проявів, які виражають найрізноманітніші емоційні стани, у них у 9 разів менше, ніж під час спілкування з однолітками. Діти вдвічі частіше приймають та підтримують ініціативу дорослого, але втричі менше схвалюють його. Діти у 10 разів рідше, ніж з приятелями, вступають з ними у конфліктні ситуації. Розмови з дорослими відбуваються приблизно в 1,5 рази рідше, ніж з однолітками	Для взаємодії з однолітками характерна нестандартність та не регламентованість спілкування, переважання індивідуальних дій дитини над діями у відповідь партнеру. Багато дій та звертань, які практично відсутні в контактах з дорослими: сперечання, нав'язування своєї волі, вимоги, накази, обмеження. Діти вдаються до несподіваних дії та рухів, подекуди надто розкутих, не заданих ніякими зразками (кривляння, передражнювання)
Завдяки тому, що в процесі спілкування діти пильно вдивляються в обличчя дорослого, вони можуть уловити те, що він сам не усвідомлює або, може, й не помічає. Саме цим пояснюється надзвичайна інтуїція дітей. Як правило, доросла людина, дотримуючись етикету, не свердлить поглядом співрозмовника, тим часом як дитина, дивлячись просто у вічі, робить висновок, найчастіше правильний, про те, що насправді думає і відчуває співрозмовник, особливо в перші десять секунд після знайомства, коли людина ще	Діти ставляться до однолітка як до суб'єкта, ревниво, прискіпливо спостерігають за його діями, постійно оцінюють їх, часто критикують. Водночас мало цікавляться ним самим, не можуть чітко відтворити його портретні риси, не дуже переймаються душевним станом партнера, не цікавляться важливими обставинами його життя, хоча чутливо сприймають усі ці нюанси у ставленні ровесників особисто до них. Готовність виконати розпорядження, доручення однолітка, відповісти на його запитання, виразити співчуття в

не знає, як подати себе, тож не криється з тим, що пізніше намагатиметься приховати. Саме в цьому полягає цінність першого враження	два рази вищі у відповідь на доброзичливе звертання, ніж на різке й авторитарне
Інтенсивніше спілкуються з дорослими дівчатка та молодші дошкільнята	Хлопчики та старші дошкільники частіше спілкуються з однолітками
Діти з дорослими найчастіше контактують за допомогою поглядів	З однолітками використовують практично дійові операції
У приміщенні діти 4-5 років частіше спілкуються з дорослими	На відкритому ж повітрі віддають перевагу спілкуванню з іншими дітьми
Якщо дитина виховується в сім'ї одна, вона надає перевагу спілкуванню з дорослими	Діти, які мають старших братів і сестер, більше спілкуються з іншими дітьми
Мотиви спілкування	
Потреба в доброзичливій увазі; в співробітництві; в повазі; у взаєморозумінні та співпереживанні	Потреба у враженнях; в активній діяльності; у визнанні й підтримці

Висновок: спілкування дошкільнят з дорослими та однолітками має певні характерні особливості, що проявляються у мотивах спілкування, його загальному рівні, дотриманні норм поведінки, ставленні до співрозмовника, наявності певних засобів спілкування.

Знання цих особливостей допоможе правильно будувати роботу з кожною конкретною дитиною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артёмова Л.В. Педагогические условия развития сюжетно-ролевых игр. //Игра и её роль в развитии ребёнка дошкольного возраста. /Науч. ред. А.В. Запорожец, Т.А. Маркова. - М.: Науч. исслед. ин-т общ.педагогики, 1978 – с. 74 – 83.
2. Берн Э. Игры, в которые играют люди. Психология человеческих взаимоотношений. Люди, которые играют в игры. Психология человеческой судьбы: Пер. с англ. /Общ.ред. М.С. Мацковского; Послесловие Л.Г. Ионина и М.С. Мацковского. – СПб.: Лениздат, 1992.– 400 с.

3. Котырло В.К., Ладывир С.А. Мотивы взаимоотношений взрослых и детей. //Воспитание дошкольника в семье /Под ред. Т.А. Марковой. - М.,1979 – с. 52 – 61.
4. Общение личность и психика ребенка / Под ред. Рузской А.Г. – М.: Изд-во «Институт практической психологии» Воронеж: НПО «МЛДЭК», 1997 – 384 с.
5. Приходько Ю.А. Формирование положительных отношений в детском коллективе. - К.: Рад.шк., 1987 – 126 с.
6. Смирнова Е.О. Особенности общения с дошкольниками. – М.: Издательский центр «Академия», 2000. – 160 с.
7. Фридман И.К. Себя как в зеркале я вижу...: Взрослые в общении с детьми, дети в общении со взрослыми: взаимоотношения и взаимоотражения. - М.: Семья и школа, 1996 – 205 с.